

РЕЦЕНЗІЯ
на монографію Т.П. Андрієнко
СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ:
КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНИЙ АСПЕКТ
(на матеріалі художнього перекладу
з англійської мови на українську та російську)
(К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. – 336 с.)
І.С. Шевченко, докт. філол. наук (Харків)

Перекладознавство в Україні вступило у період бурхливого розвитку, що засвідчує вкрай своєчасна й важлива розвідка Тетяни Петрівни Андрієнко. Виконана у річищі сучасної антропоцентричної діяльнісної парадигми, монографія порушує наріжні питання управління дискурсопороджувальною діяльністю перекладача художнього тексту. Виходячи зі зміни системоцентричних уявлень про мову й переклад у межах сучасної антропоцентричної за своєю суттю когнітивно-комунікативної парадигми, авторка логічно доводить назрілу необхідність відходу від мовноцентричних і комунікативних моделей перекладу, побудованих на кодовій лінійній моделі комунікації, і ґрунтовно пересмислює сутність процесу перекладу і ролі перекладача в ньому.

Формування уявлення про переклад як процес і результат комунікативної взаємодії автора – перекладача – читача привертає увагу до дослідження перекладацьких стратегій і тактик. У річищі новітніх досягнень наукової думки Т.П. Андрієнко розглядає стратегію як когнітивний регулятив перекладацького дискурсу, що скеровує діяльність перекладача у розв’язанні проблем перекладу, і досліджує когнітивно-дискурсивні механізми й умови реалізації стратегій, а також підпорядковані їм тактики та прийоми перекладу. Дослідження ролі стратегій і тактик перекладу художньої літератури відповідає загальному напрямку сьогоденних лінгвістичних і перекладознавчих студій. Визначення ролі особистості в перекладі, впливу когнітивних чинників на процес і результат діяльності перекладача є актуальним з огляду на антропоцентричне спрямування гуманітарних наукових розвідок.

Адекватною гносеологічною основою для вивчення стратегії перекладу в єдності її когнітивної сутності й діяльнісної природи авторка вважає інтеракційну модель перекладу [1, с. 15–20]. Формування цієї моделі зумовлене зміною уявлення про комунікацію як лінійний процес передачі інформації новим баченням комунікативної взаємодії як спільного творення смислів. Інтеракційна модель перекладу не заперечує існуючих комунікативних моделей, а радше, «надбудовується» над ними, інтегрує їхні здобутки і забезпечує основу для глибшого пізнання сутності процесів, які відбуваються в ході перекладацької діяльності.

Категоріальні відмінності трансмісійної та інтеракційної моделей перекладу Т.А. Андрієнко визначає за кількома параметрами. Інтегративне осмислення об’єкту перекладу, який в мовних і комунікативних моделях уявлявся як подвійний – «переклад як процес» і «переклад як результат» – закладене в понятті перекладацького дискурсу (когнітивно-комунікативної діяльності, яка являє собою єдність процесу і результату), який вважається об’єктом перекладу в інтеракційній моделі. Предметом відповідно стають не мовні трансформації, а зміна концептуальної структури в ході перекладу; основна увага дослідника спрямовується не на визначення міжмовних відповідників і закономірностей здійснення трансформацій, а на виявлення стратегій перекладу, які зумовлюють зміни концептуальних структур, і тактик, які забезпечують механізми їх реалізації. Перекладач в інтеракційній моделі уявляється не передавачем повідомлення, вторинним учасником комунікації, а організатором комунікативної взаємодії між автором і читачем.

По-іншому осмислюється і основний критерій якості перекладу – його адекватність – як «задоволення аналогічних когнітивно-комунікативних потреб цільової аудиторії у відповідній ситуації» [1, с. 17], що обґрунтовує можливість, а іноді навіть необхідність, існування множинних перекладів одного й того самого твору в різні епохи або для різних аудиторій.

Одне з провідних понять дослідження – стратегію перекладу – у монографії визначено як «когнітивний регулятив перекладацького дискурсу, ментальну програму діяльності перекладача з перетворення концепту оригіналу, яку перекладач формує внаслідок вибору одного з можливих варіантів уявного (умоглядного) образу цільового тексту» [1, с. 58]. Стратегія перекладу спрямована на перетворення концепту вихідного тексту для інтеграції в концептуальну і мовну картину світу цільової мови; стратегія має інтерактивний характер і скеровує організацію перекладачем взаємодії між автором і адресатом повідомлення, поєднує процесуальний і результативний аспекти перекладу; стратегія включена в контекст діяльності, підпорядкована її цілям і правилам, і керує перекладацькими діями нижчого прядку, які полягають у визначенні тактик і виборі прийомів перекладу [там само].

Системний підхід до вивчення перекладацької діяльності визначається уявленням про системність мовної діяльності як такої, її ієрархічну організацію. На думку автора, цілісність системи перекладацької діяльності забезпечується наявністю єдиної глобальної стратегії, а її структурність – застосуванням локальних стратегій і тактик перекладу. Стратегії і тактики розрізняються за характером об'єктів, на які вони спрямовані: у той час як локальна стратегія співвідноситься з відтворенням концептуального змісту або функції фрагменту тексту, тактика визначає, які саме смислові або формальні характеристики мовних одиниць оригіналу (денотативного, сигніфікативного, конотативного значення, прагматичних чи формальних характеристик) підлягають відтворенню в перекладі, що проілюстровано схемою на с. 71 монографії. Ієрархічність системи перекладацької діяльності виявляється у вертикальній підпорядкованості її регулятивів: глобальна стратегія, визначена на під-

ставі принципів перекладу, в свою чергу визначає вибір локальної стратегії, яка обумовлює вибір тактики, а тактика – прийому або методу перекладу [1, с. 71–72].

Авторка чітко розписує алгоритм операційної діяльності перекладача (глобальна стратегія – локальна стратегія – тактика – прийом перекладу) та апробує його на репрезентативному матеріалі, результати глибокого аналізу якого дозволяють суттєво розширити експланаторний потенціал дескриптивного перекладознавства. Запропоновані методики польового [1, с. 83–87] і фреймового [1, с. 88–99] аналізу текстового концепту в перекладі збагачують методологічну базу та дослідницький інструментарій сучасного перекладознавства.

Одним із здобутків роботи є визначення й аналіз об'єктивного чинника, який визначає реалізацію локальних стратегій перекладу – ентропії перекладних текстів як міри невизначеності інформації, яка свідчить про наявність проблеми перекладу і впливає на прийняття перекладацьких рішень. Застосування інформаційного аналізу дозволяє простежити залежність реалізації глобальної стратегії перекладу від об'єктивних інформаційних властивостей тексту, можливості її реалізації через локальні стратегії, здійснення перекладацького вибору. Для цілей практичного аналізу стратегій виявлено фрагменти вихідного тексту з високою ентропією, які мають потенціал різної інтерпретації і різного відтворення в перекладі, їх виокремлення і визначення проблем перекладу є першим етапом аналізу прийняття перекладацьких рішень [1, с. 102–128]. Авторка слушно зауважує, що ентропія залежить від типу тексту і переконливо доводить це у ході порівняльного аналізу високо передбачуваних офіційно-ділових документів, газетних текстів, авторської публіцистики і художніх творів [1, с. 106–118].

Вибір матеріалу дослідження обґрунтовано тим, що художній текст має найвищий рівень ентропії внаслідок віртуальності його концептуальної основи – текстового концепту – і відповідно повнішого і більш гнучкого використання мовних ресурсів для створення когнітивної багатоплановості й художньої образності. Художній текст допускає реалізацію більшої кількості перекладацьких виборів, внаслідок чого результат перекладу істотно залежить від стратегії, обраної перекладачем.

Т.П. Андрієнко співвідносить вибір локальної стратегії перекладу з характером перекладацької проблеми: так, для подолання розбіжностей мовних і когнітивних картин світу різних лінгвокультур перекладач може обирати стратегії очуження / одомашнення / універсалізації; проблеми розбіжності мовних і когнітивних картин світу різних часових періодів – стратегії архаїзації / модернізації / нейтралізації часової дистанції. Вибір між стратегіями змістової / функціональної відповідності та відтворення форми необхідний для виявлення змін концепту тексту в перекладі, збереження / усунення смислової двоплановості, відтворення / перетворення авторського коду тощо [1, с. 144].

Розділ 4 монографії присвячено опису локальних стратегій перекладу, причому для кожної групи стратегій визначається когнітивна основа розв'язання відповідної проблеми перекладу, простежуються умови вибору й реалізації стратегій, пропонується визначення відповідних їм тактик і прийомів перекладу. Основні положення ілюструються прикладами перекладу художніх прозаїчних та драматичних творів.

Авторка також виявляє взаємодію стратегій перекладу, їхню спрямованість на досягнення мети, ієрархічну підпорядкованість яку розглядає як явище синкретизму в Розділі 5 роботи. Синкретизм як одночасна реалізація двох і більше стратегій пояснюється роллю стратегії як когнітивного регулятиву перекладацької діяльності, оскільки, складна за своєю суттю, ця діяльність спрямована на множинні об'єкти та аспекти, і одна дія може виступати засобом здійснення іншої. Завдяки аналізу перекладацьких рішень, іноді порівнюючи підходи різних перекладачів, Т.П. Андрієнко доходить висновку про поєднання та ієрархічну підпорядкованість стратегій форми й змісту, очуження й одомашнення, стратегій відтворення авторського художнього коду.

Результати дослідження графічно унаочнено у численних рисунках, у виразно у таблицях, представлених як у тексті роботи, так і в додатках.

У цілому, основним теоретичним здобутком рецензованої праці стала розробка й апробація діяльнісної і антропоцентричної за своєю суттю інтеракційної моделі перекладу, яка виводить перекладознавчий аналіз на новий рівень. У монографії набули розвитку деякі ключові поняття перекладознавства: поняття стратегії, тактики перекладу, проблеми перекладу і перекладацького рішення, а також адекватності перекладу. Логічна структура, цікавий та аргументований стиль викладу роблять цю роботу особливо привабливою.

Широкі перспективи подальших перекладознавчих студій, які відкриває монографія Т.П. Андрієнко, зумовлені новизною дослідницьких методик і описаних авторкою результатів, їх теоретичною та практичною вагомістю. Робота, безумовно, матиме важливе значення для подальшого розвитку не тільки перекладознавства, а й дискурсології, сприятиме подальшому розвитку когнітивно-комунікативних досліджень в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієнко Т.П. Стратегії і тактики перекладу: когнітивно-дискурсивний аспект (на матеріалі художнього перекладу з англійської мови на українську та російську) : монографія. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. – 336 с.

REFERENCES

- Andriyenko, T.P. (2016). *Stratehiyi i taktyky perekladu: kohnityvno-dyskursyvnyy aspekt (na materiali khudozhn'oho perekladu z anhliys'koyi movy na ukrayins'ku ta rosiys'ku)* [Translation tactics and strategies: cognitive-discursive aspect (on the material of literary translation from English into Ukrainian and Russian)]. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho Publ.